

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејдор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Номаћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александр Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александр Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псевдонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмило Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номати: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

- Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем *радосићи*, *туже*, *сјраха* и *љуињье*) 163
- Ана В. Миленкович: Концептуализација первичних емоциј у српском језику (на примере глаголов со значением *радости*, *печали*, *страха* и *гнева*) 184
- Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing *Joy*, *Sadness*, *Fear* and *Anger*) 185

Некролози

- Академик Милорад Радовановић (1947–2020)
(Предраг Пипер) 187
- Владимир Павловић Гутков (1934–2020)
(Срето З. Танасић) 193

Хроника

- Међународна научна конференција *Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних љроблема*. Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г.
(Јована Б. Јовановић) 199

Прикази и критика

- Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сирињ. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/1* (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић) 219
- Бојана Вельовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/1* (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић) . 227
- Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. *Српски дијалектолошки зборник LXVI/2* (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић) 233
- Славянская дэрыватаграфія*. А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Бильана Ж. Марић) 237
- Милош Ковачевић. *Кроз синтаксу српскога језика*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић) 244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској еѝнолингвистици – ѝочеци развоја и акѝуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокулѝуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Санја Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

Милош Ковачевић. *Кроз синџаксу српскога језика*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр.

Књига Милоша Ковачевића *Кроз синџаксу српскога језика* обухвата радове у већини настале у периоду 2017–2020. године а који у суштини представљају обе граматичке категорије – категорију конструкција и категорију реда речи. Неке теме обрађене у овој књизи нису раније разматране у србистици (или сербокroatистици), док су друге биле обрађиване, али недовољно и непрецизно, или су таква истраживања из угла савремене науке о језику из неког разлога превазиђена или пак недовољно научно утемељена.

Након *Уводног слова* књиге следи шеснаест студија тематски подељених у три целине. Прва *О синџаксемама и синџагмама* бави се реченичним члановима. У раду *Глагол бити као модални глагол у сасџаву сложеног глаголског њредикаџа* скреће се пажња на модално значење глагола *биџи* (нпр. *С џим се није шалиџи*, *Шџа ми је сада чиниџи? На селекџору је да одлучи* итд.), које је ретко било предмет посебних истраживања, па и на његову заступљеност, пре свега у публицистичком, али и књижевноуметничком и разговорном функционалном стилу.

Један од најзанимљивијих прилога у овој књизи јесте рад с упитним насловом *Шџа је заџраво аџрибуџив* у коме се разматра самосталност овог реченичног члана у односу на атрибут или апозицију. Овде се значајно ревидирају ставови изнети у готово свим досадашњим српским граматикама, на пример да је у атрибутивним синтагмама атрибутив у ствари именица ужег значења, пошто се ширим појмом не може детерминисати уџи, већ само обрнуто, а у складу с логичким законитостима детерминације. У зависности од тога која се од двеју именица сматра надређеним чланом синтагме, зависи да ли је таква синтагма атрибутивна или апозицијска, нпр. *џенисер Ђоковић* [← *Ђоковић, коџи је џенисер*], а у примеру *џас луџалица* [← *џас коџи је луџалица*].

У раду *Прилошка одредба комџензације* показано је постојање досад у литератури непомињане врсте одредбе граматикализоване кроз

компензациони прилог *заузврат*, односно компензациону падежну синтагму с предлошким акузативним изразом у *зам(ј)ену за*, док су у студији *Укидање амфиболичности координиране којулативне синтагме сујсјивуцијом везника „и“ везником „а“* на примерима из публицистике анализирани сви услови у којима супституентност везника и везником а у координираним синтагмама укида двозначност (амфиболију), нпр. *свејска и/а наша, њолицаја и/а њесникиња*.

У прилогу *Соматске неконгруентне посесивне синтагме* анализирају се два структурно-семантичка типа синтагми: атрибутске и синтаксички посредне соматске посесивне синтагме, објашњавајући, између осталог, постојање и функционисање посесивног датива, што представља досад нерешен проблем у нашој лингвистици. Затим у раду *Инјердејенденција ѡермујабилних форми ѡравог и нејравог објекта у синтагмама с глаголима нудити и служити* најпре се дефинишу појмови *инјердејенденција* (као *двосјрука импликација*) и *ѡермујација* (*сујсјивуција*), а затим анализирају дворекцијске објекатске синтагме с глаголима (*ѡо*)*нудити* и (*ѡо*)*служити*, где може доћи до пермутације објеката.

Наредни рад *Сјрукијурно-семантичка анализа конкурентности акузативног и инјрументалног бесјредлошког објекта* бави се једним типом акузативно-инструменталног објекатског паралелизма, решавајући најпре термилошке неусаглашености, а затим и представљајући случајеве који до сада нису били регистровани у српској лингвистици. Дати модели глаголских синтагми с алтернативним објектом у акузативу, односно инструменталу структурно-семантички су анализирани, а семантички подељени у три типа, на оне који означавају ‘померање нечега’ (*залујити*, *њихати* итд.), ‘знање, вештину, способност’ (*говоријити*, *ѡсати*, *ѡричати*) и оне с таутолошким објектом (*живејити бољи живоји / бољим живојом*).

Падежном синонимијом, односно падежном блискозначношћу баве се два рада. *Синонимност ѡадежних ѡѡзијних конјрукција* пописује и описује моделе синтагми у којима се изражава нереципрочно опозитно значење у српском језику. То су форме предлошког генитива, беспредлошког и предлошког датива, акузатива с предлозима *на* и *за*, беспредлошког и предлошког инструментала и локатива с предлогом *о*. Врло интересантна студија *Могућности сујсјивуције инјрументалног ѡредлога под локативним ѡредлогом у и инјрументалним ѡредлогом с(а)* разјашњава ситуације у којима је могућа супституција наведених предлога из перспективе инструменталних синтагми с предлогом *ѡод* применом когнитивнолингвистичке локалистичке теорије падежа, а методолошки коришћена је структурно-дистрибутивно-колокациона анализа. Упркос различитим значењима, ови су предлози у неким случајевима заменљиви захваљујући контексту. Како је анализа показала, наведени предлози супституентни су само уз три типа именица: оних с пропратно-

околносним значењем (*ѿраїѿња, ране, услови и санкције*), затим оних које означавају маркиран предмет за главу (*марама, шешир, шубара, фес, бурка* и др.), као и оних за именовање опреме за неку акцију (*раїѿна оїрема, наоружање, маска, шлем, фанїѿомка* и сл.), што указује на блискозначности ових предлога и могућу заменљивост у одређеним ситуацијама.

Други део књиге *О реченицама и исказима* обухвата студије које за предмет имају просте и сложене реченице, односно исказе. У првој, под називом *Реченица и исказ*, представљена је разлика између две перспективе посматрања реченице: граматичке и комуникативне. Реченица као предикативна јединица предмет је граматичке синтаксе, док је реченица виђена као исказ у текстуалној, комуникативној синтакси, али је за потпуну анализу нужно узети у обзир оба та плана.

У раду *Симулїаносїѿ ѿперфектїивних ѿредикација у зависносложеној временској реченици* најпре је изнета критичка анализа претходних истраживања која се односе на могућности изражавања симултаности у зависносложеној временској реченици, након чега је дата синтаксичко-семантичка анализа модела којима се изражава симултаност перфективних предикација, и то с везником *док* за изражавање потпуне, а с везником *кад* за изражавање делимичне симултаности. Следећи прилог (*Не*)*суїсїїшїѿу-енїѿносїѿ везника „и“ и „а“ у координираној коїулаїѿивној реченици* скреће пажњу на однос супституентности двају независних везника, адверзативног *а* и копулативног *и*, који се јавља у два типа копулативних (саставних) реченица – оних са конкретизатором темпоралног, односно спацијалног значења и оних с релативном независном клаузом уведеном спојем *и ѿо* / или *а ѿо* (нпр. *Посвађао је народ и/а ѿо није добро*).

Рад *О реченицама са сїојем „а и“ у везничкој ѿозицији* баца ново светло на типове саставних, односно супротних реченица, показујући да спој *а и* никако није спој везника, већ да је *и* увек у функцији интензификатора, а у зависности од тога је ли овај интензификатор обавезан или факултативан односи међу независним реченицама у оквиру такве независносложене реченице могу бити саставни, нпр. *Мало се шегачим а и уживам у ѿоме*, супротни *Домаће шїїедње ѿрактїично нема, а и она у девизама је недовољна* или двозначни *Порез ће бїїшї већи а и ѿлаћаће га већи број грађана*. Следећи рад *О једном сїецифичном ѿїшїѿу елидиране сложене реченице – комїрмиране реченице с изричном у форми суїроїїне клаузе* даје допринос проучавању клаузалне елипсе, захваљујући којој се постиже језичка економија потискивањем експлицитног садржаја у познати и подразумевани, то јест имплицитни. Мали број студија о елидирању клауза¹

¹ Осим библиографских јединица на које се упућује (Ковачевић 1988, Силић 1984 и Вулевић 2017, в. списак литературе на стр. 329), и у раду С. Степанова и М. Николић један од предмета анализе јесу компримирани реченице, и то из групе поредбених реченица (Степанов, Николић 2012), уп. пр. Испало је боље *него шїѿо* смо се надали [да ће

показује да ова тема није исцрпљена у нашој лингвистици, те овакви прилози тај простор адекватно попуњују.

Треће поглавље *О реду ријечи* доноси две студије. Прва *Синтаксичком конверзијом и семантички условљен ред ријечи* допуњује закључке из малобројне релевантне литературе посвећене српско(хрватско)м реду речи,² у којој су најчешће разматрани ритмо-мелодијски и стилистички критеријум, највише узимајући за анализу понашање предлога *ради* и *ујркос* на основу неистраживаних конверзивног и семантичког критеријума реда речи. У раду је представљено како ова два критеријума нужно условљавају везани ред речи, док се њиховим изневеравањем долази до неграматичности таквих конструкција или се њихово значење обавезно мења, те се закључује да они имају диференцијалну, или морфолошко-семантичку или синтаксичко-семантичку улогу.

Последњи рад у књизи, након кога долазе *Библиографска забиљешка*, *Регистар имена* и *О аутору*, *О йермуџацији йарџикуле „(н)и“*, бави се могућностима унутарсинтаксемске и унутарклаузалне пермутације партикула *и* и *ни*. Што би значило да се ове партикуле могу пермутовати унутар простих (негираних) и сложених предикатских синтаксема (унутарсинтаксемска пермутација) и у оквиру неколико типова зависних клауза (унутарклаузална пермутација) без промене значења. Аутор показује могућу пермутацију партикула, али се поставља питање да ли у различитим позицијама заиста значење остаје исто, то јест да ли се пермутацијом мења прагматичка вредност исказа. Другим речима, пошто се интензификатор дефинише као средство истицања дела исказа уз који стоји (Јањушевић 2018: 19),³ није до краја јасно да ли заиста можемо говорити о пермутацији,⁴ или се позицијом интензификатора мења и прагматички значај одређених делова реченице, и у осталим случајевима, а не само где је то експлицито исказано (нпр. 374–375). Можда смо остали ускраћени за ову врсту информације и интерпретације, рецимо и код првог примера: *Истина, нико није ни йокушао да замени Сизифа*, где *ни* испред главног глагола имплицира садржај ‘није покушао а камоли

испасти] или Уморио сам се више *него да* сам радио цео дан. [←Уморио сам се више него што бих се уморио да сам радио цео дан] или Што сам више учио [него пре], више сам знао [него пре] итд.

² Поповић 1997, Силић 1984 и Пети-Стантић 2006, в. списак литературе на стр. 354–355.

³ „Партикулама се комуникативно и/или стилски, експресивно наглашава неки дио исказа, односно поруке, а понекад и цијела порука“ (Јањушевић 2018: 19). Интензификаторске партикуле (у које спадају и *и* и *ни*) имају прагматичку функцију појачавања и синтаксичко и семантички су факултативне (исто).

⁴ Макар у оном значењу како је дефинишу Клајн и Шипка, а чију дефиницију Ковачевић даје на почетку рада (стр. 357).

заменио', док у реченици *Исїина, нико и није йокушао да замени Сизи-фа* партикула испред целог предиката имплицира садржај 'нико заиста није покушао'.

Књига *Кроз синїтаксу срїскога језика* врло је корисно научно дело из више разлога. Најпре, на једном месту имамо прилику да читамо радове који су, додуше у скраћеној верзији, били објављени у различитим лингвистичким часописима и зборницима радова. На основу нових, научно утемељених резултата, сагласних с најсавременијим лингвистичким истраживањима, теоријама које се у њима примењују и методологији која се користи, Милош Ковачевић поново задужује српску синтаксу књигом која ће у годинама пред нама бити од велике користи свим истраживачима синтаксичке проблематике српског језика (и не само српског), али и студентима основних и последипломских студија. На крају, овако комплексна и садржајно разноврсна књига подстицајно делује на све оне који се језиком баве, који га изучавају и истражују.

Цитирана лиїераїура

ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ, Ана. *Инїензификаїорске йарїикуле у савременом срїском језику*. Косовска Митровица – Подгорица: Филозофски факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Одјељење за српски језик, 2018.

[JANJUŠEVIĆ OLIVERI, Ana. *Intenzifikatorske partikule u savremenom srpskom jeziku*. Kosovska Mitrovica – Podgorica: Filozofski fakultet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici – Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori, Odjeljenje za srpski jezik, 2018.

СТЕПАНОВ, Страхиња, Марина Николић. „Применљивост теорије семантичких локализација у проучавању категорије степена“. У: Милош Ковачевић (ур.). *Срїски језик, књижевност, уметност*, књ. I *Структурне каракїтерисїиике срїског језика*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2012: стр. 129–138.

[STEPANOV, Strahinja, Marina Nikolić. „Primenljivost teorije semantičkih lokalizacija u proučavanju kategorije stepena“. U: Miloš Kovačević (ur.). *Srpski jezik, književnost, umetnost*, knj. I *Strukturne karakteristike srpskog jezika*. Kragujevac: FILUM, 2012: str. 129–138]

Марина М. Николић*

Институт за српски језик САНУ
Београд

* marina.nikolic@isj.sanu.ac.rs